

Ягупов В.В. Суб'єктність учнів як основна детермінанта дистанційного навчання в системі професійно-технічної освіти / В.В. Ягупов // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України ; [редкол. : В.О. Радкевич (голова) та ін.]. — К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. — № 11. — С.29-36.

Василь Васильович Ягупов,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту ПТО НАПН України

СУБ'ЄКТНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОСНОВНА ДЕТЕРМІНАНТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізується системна психолого-педагогічна проблема, яка стосується перетворення учнів у суб'єктів процесу навчання в системі професійно-технічної освіти. Успішне опанування фахом кваліфікованого працівника відбувається, як правило, за такою траєкторією – суб'єкт навчальної діяльності, суб'єкт квазіпрофесійної діяльності, суб'єкт власної психічної активності та суб'єкт професійної діяльності на виробництві. Суб'єкт і суб'єктність учнів є мінімально необхідними умовами впровадження елементів дистанційного навчання в систему професійно-технічної освіти, успішного застосування учнями його засобів і технологій в процесі опанування підвалинами майбутньої професійної діяльності. Навчальна та професійна суб'єктність водночас є обов'язковими умовами забезпечення неперервності професійної освіти кваліфікованих працівників в інформаційному суспільстві. У зв'язку з цим формування учнів у системі професійно-технічної освіти як суб'єктів навчальної діяльності є системною науковою проблемою, яка має багато проявів – психологічних і педагогічних, багато аспектів – методологічних, теоретичних і методичних, від комплексного вирішення яких залежить їх становлення як суб'єктів майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, суб'єктні прояви, дистанційна освіта, засоби та технології дистанційної освіти.

Василий Васильевич ЯГУПОВ,
доктор педагогических наук, профессор,
ведущий научный сотрудник
Института ПТО НАПН Украины

СУБЪЕКТНОСТЬ УЧЕНИКОВ КАК ДЕТЕРМИНАНТ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье анализируется системная психолого-педагогическая проблема, которая касается превращения учеников в субъектов процесса обучения в системе профессионально-технического образования. Успешное овладение специальностью квалифицированного работ-

ника происходит по следующей траектории – субъект учебной деятельности, субъект учебной квазипрофессиональной деятельности, субъект собственной психической активности, субъект профессиональной деятельности на производстве. Субъект и субъектность учеников являются минимально необходимыми условиями внедрения элементов дистанционного обучения в систему профессионально-технического образования, успешного использования учениками его средств и технологий в процессе овладения основами будущей профессиональной деятельности. Учебная и профессиональная субъектность одновременно являются обязательными условиями обеспечения непрерывности профессионального образования квалифицированных работников в информационном обществе. В связи с этим формирование учеников в системе профессионально-технического образования как субъектов учебной деятельности является системной научной проблемой, которая имеет много проявлений – психологических и педагогических, разных аспектов – методологических, теоретических и методических, от комплексного успешного решения которых зависит их становление субъектами будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: субъект, субъектность, субъектные проявления, дистанционное обучения, средства и технологии проявления, дистанционное обучения.

V.V. Yagupov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Leading Scientific Fellow of the Professional Technical Education Institute, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

STUDENTS' SUBJECTIVITY AS A MAJOR DETERMINANT OF THE DISTANCE LEARNING IN VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION

The article analyzes the systematic psychological and pedagogical problem, which concerns the transformation of students into the actors of the learning process in the system of vocational education. Successful mastery of the skill of a qualified worker goes in the following way - the actor of educational activity, the actor quasi-professional training activities, the actor of one's own mental activity, the actor of professional activity in the workplace. Actors and subjectivity of students is the minimum requirement for the introduction of elements of distance learning in vocational education, the successful use of tools and technologies by the students in the process of mastering the basics of their future professional activity. Educational professional subjectivity is simultaneously prerequisites to ensure the continuity of vocational training of skilled workers in the information society. In this regard, the formation of students in vocational and technical education system as the actors of educational activity is the systematic scientific problem that has many manifestations - psychological and pedagogical, different aspects - the methodological, theoretical and methodological, of a complex of successful solution of which depends on their becoming actors of the future professional activity.

Keywords: actor, subjectivity, subjective symptoms, distance learning, means and technologies of manifestation, distance learning.

Актуальність проблеми суб'єктності учнів як майбутніх фахівців полягає, з одного боку, в тому, що інтегральною метою сучасної професійної освіти є розвиток учня як суб'єкта діяльності – спочатку навчальної, а згодом і професійної, а іншого – в формуванні творчого суб'єкта професійної діяльності, який

здатний вчитися протягом життя. Взагалі набуття професійної суб'єктності та утвердження суб'єкта професійної діяльності має стати провідним методологічним принципом сучасної системи ПТО. Результатами численних психолого-педагогічних досліджень доведено, що основним етапом формування суб'єкта є пізнання самого себе, другим – знаходження смислу соціального та професійного буття та його сприйняття, третім – творення суб'єктом власного життя, становлення суб'єктом у системі суб'єкт-суб'єктних взаємин з іншими людьми. Проходячи ці етапи, особа свідомо визначає свої життєві та професійні орієнтири, автономно керує собою і своїм життям, осмислює динаміку своєї життєдіяльності.

Але, як показує аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури, а також педагогічної практики має місце, на жаль, недостатнє усвідомлення змісту, смислу і вимог необхідності вчитися протягом життя, оскільки відбувається традиційне сприймання учня як об'єкта навчально-виховного впливу. Зрозуміло, що така ситуація є несприйнятливою для майбутніх фахівців, які мають бути автономними у своїй професійній діяльності, а також постійно поповнювати та вдосконалювати свої професійні знання в інформаційному суспільстві. Суб'єктність учня як майбутнього фахівця доцільно розуміти з опорою на провідну методологічну думку *С. Рубінштейна* щодо категорії «суб'єкт»: «...категорія суб'єкта багатомодальна: вона виявляє не тільки різні... характеристики самого суб'єкта, а і його різні ставлення до світу» [7, с. 40].

Мета статті: стаття присвячена проблемі суб'єктності учнів як майбутніх фахівців, оскільки проблема актуалізації суб'єктності учнів у процесі набуття професійної освіти засобами та технологіями дистанційного навчання ще не має достатнього теоретичного, методологічного та методичного обґрунтування у педагогічній науці.

Аналіз результатів останніх досліджень. Проблема суб'єкта і суб'єктності не нова, її досліджували провідні вітчизняні психологи *В. Зеньківський, П. Зінченко, О. Запорожець, І. Сікорський, Г. Челпанов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, Б. Ананьєв, Г. Костюк, В. Роменець, А. Брушлінський,* а продовжують досліджувати *К. Абульханова-Славська, А. Деркач, С. Максименко, В. Петровський, В. Татенко та ін.*

На важливості забезпечення суб'єктності учнів у школі вказували такі видатні педагоги як *А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський.*

Для зрозуміння суб'єктності учнів доцільно звернутися до генези суб'єктного підходу в науці. Так, на основі аналізу та узагальнення наукового доробку науковців цієї проблеми можна виокремити **основні етапи дослідження проблеми суб'єкта та суб'єктності.**

Перший етап – це 20-х роки ХХ ст., який виник як альтернатива безсуб'єктній парадигмі, яка абсолютизувала матерію без людини, а пізнання і діяльність пояснювала без суб'єкта. Цей період поступово поширюються антропологічна парадигма – основа суб'єктного підходу. Це насамперед наукові роботи *С. Рубінштейна.*

Другий етап – це 40-60 рр. і 70-80 рр. ХХ ст., який пов'язаний натурпсихо-

логією і культурно-історичною теорією у науці: Д. Узнадзе (теорія настанови), С. Рубінштейн (концепція людини) і Б. Ананьєв (людина як система індивідних, особистісних і суб'єктних властивостей і рис). Слід насамперед підкреслити вирішальну методологічну роль *С. Рубінштейна*, який дав методологічне обґрунтування категорії суб'єкта в психології. Суб'єкт, на його думку, – це спосіб реалізації людиною своєї людської сутності. У його концепції особистість є безумовним суб'єктом, насамперед своєї діяльності: «...особистість, безумовно, є суб'єктом діяльності і свідомості – тим, хто мислить, відчуває, хто ініціює дію» [7, с. 175].

Третій етап – це кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст., на якому учні та послідовники С. Рубінштейна продовжили обґрунтування проблеми суб'єкта та суб'єктності. Тут суттєву роль слід підкреслити *К. Абульханової-Славської* та *А. Брушлінського*. Але водночас у вітчизняній професійній педагогіці та психології практично відсутні системні методологічні та теоретичні дослідження, які стосуються проблеми суб'єктності, в тому числі і навчальної та професійної.

Існує також необхідність з'ясування сутності понять «суб'єкт», «суб'єктність», «професійна суб'єктність» щодо майбутнього фахівця, який набуває професійну освіту в системі ПТО. Особливо ця проблема стає актуальною в інформаційному суспільстві, бо набуття професійної освіти в сучасних умовах неможливе без засобів і технологій дистанційного навчання. Мається достатня кількість наукових праць, які розкривають різні аспекти дистанційного навчання. Зокрема, це наукові напрацювання А. Андрєєва, В. Бикова, А. Гуржія, А. Довгялла, М Жалдака, В. Кухаренко, В. Олійника, Н. Сакович, Є. Н. Смірної-Трибульської, П. Стефаненка, А. Чефранової, Б. Шуневича та ін., в яких дається характеристика дидактичному потенціалу дистанційного навчання. У наукових працях А. Артюхіної, І. Богданової, І. Гавриш, В. Докучаєвої, В. Жужжалова, Ш. Каланової, Т. Коваль, С. Конюшенко, В. Лінькової, Г. Міхаліна, Н. Морзе, С. Семерікова, В. Трайнева, Ю. Тріуса, А. Трофімова, Є. Удовік, А. Фридланд, О. Шапран, Л. Шкутіна, В. Шолохович та ін. містяться теоретичні та методичні аспекти використання сучасних ІКТ у навчальному процесі, які творчо можна адаптувати до специфіки системи ПТО.

Суттєвим позитивом у дослідженні проблеми суб'єкта та суб'єктності є те, що обґрунтовуються теоретичні та методологічні засади суб'єктно-діяльнісного підходу, який «визнає» активну роль внутрішніх умов особи у визначенні зовнішніх умов діяльності – навчальної, професійної.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців не може відбутися, практично, без засобів і технологій дистанційного навчання. Водночас рівень розвиненості сучасних ІКТ сприяє успішному використанню елементів дистанційного навчання в системі ПТО. Ці аспекти відображені в Концепції розвитку дистанційного навчання в Україні, Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ ст., якими передбачається впровадження дистанційного навчання в Україні. Зрозуміло, що в повному обсязі кваліфікованого працівника на відстані підготувати, практично, не можна. Але традиційні форми їх професійної підготовки завжди творчо можна сполуча-

ти зі засобами та технологіями дистанційного навчання. Під технологіями дистанційного навчання ми розуміємо сукупність технологій представлення, передачі, збереження та оброблення навчального матеріалу, що реалізується за допомогою інформаційних та телекомунаційних засобів і сервісів. Також слід мати на увазі такий позитивний аспект від використання засобів і технологій дистанційного навчання: переваги дистанційного навчання дають можливість модифікувати традиційні підходи до традиційної системи професійної освіти в Україні.

Як традиційне, так і дистанційне навчання мають спільний недолік – це їх безособистісність, відірваність від «живого» міжособистісного спілкування та недостатність почуттєвого аспекту в взаєминах між учнями та педагогами. Такий недолік завжди був характерний, на жаль, для традиційного навчання: «...традиційна система освіти і виховання була і залишається безособистісною, “бездітною”, “безлюдною”, тому що вона “...ґрунтується на соціоцентричному підході, в межах якого мета розвитку особистості – її соціалізація і професіоналізація з позицій максимальної суспільної корисності. У межах даної моделі реалізуються уявлення про те, що основною метою освіти (навчання, учіння) є оволодіння певними знаннями, вміннями і навичками» [4, с. 52-53], тобто відбувається формальна соціалізація особи за заданими нормативними показниками.

Чому так відбувається? Тому що впродовж останніх століть у науці панувала і, практично, продовжує панувати система прагматичного мислення в освіті, яка ґрунтується на “ньютоні-картезіанській парадигмі” (І. Зязюн), що «править балом» і в сфері педагогіки і психології, які безпосередньо наповнюють конкретним змістом мету, принципи, зміст, технологію і результати освітньої діяльності у суспільстві. Згідно з цією парадигмою, у дидактичних системах є місце для будь-яких обґрунтувань, де, мовби, все науково вірно, правильно і виважено. Але в них немає найголовнішого – особи, особистості учня з його світобаченням, світосприйняттям, світорозумінням, з радостями і проблемами, ставленням до буття, настановами до професії та ін. На жаль, освіта переважно залишається такою і в наш час. Результат – учень був і залишається об’єктом навчально-виховних впливів, а не суб’єктом навчальної діяльності в системі освіти.

Основною передумовою забезпечення реалізації парадигми освіти особи впродовж життя є створення таких умов у системі ПТО, коли учень спочатку справжнє становиться суб’єктом учіння, суб’єктом навчальної діяльності, суб’єктом процесу навчання, що йому забезпечує становлення суб’єктом професійної діяльності, а в майбутньому – успішну самоосвіту, професійне вдосконалення.

Методологічною підвалиною забезпечення суб’єктності учня в системі ПТО є гуманістична філософія освіти, а основним методологічним підходом – суб’єктно-діяльнісний, які закономірно зорієнтовані на особу, спрямовані на формування *творчо-гуманістичної особистості як цілісного суб’єкта культури, буття та діяльності, в тому числі й професійної*. На думку В.Рибалки, “Особистість – це суб’єкт свідомої продуктивної діяльності та суспільної пове-

дінки, індивід із соціально-зумовленою системою психічних властивостей, що формується і виявляється у творчій та самоперетворюючій діяльності, спілкуванні, та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім середовищем” [6, с. 274].

І. Зязюн таким чином підкреслює важливість забезпечення суб’єктності учня у навчальному процесі: “Важливим і складним завданням є переведення змісту освіти у внутрішній світ особистості. Для цього необхідно організувати психологічно обґрунтовану діяльність двох рівнозначних у відношеннях суб’єктів: учитель – учень, прагнучи актуалізувати формування в учнів внутрішньо-особистісної мотивації при задоволенні їхніх сутнісних (існуючих і формованих) потреб. Йдеться про освітню технологію – внутрішню організацію змісту, тобто про логіку і структуру змісту в контексті взаємовідношень учасників освітньої, зокрема і педагогічної дії” [2, с. 15].

Тут суттєвим аспектом є, на думку науковців, проблема формування культури навчальної діяльності учнів, оскільки від них вимагається вміння самостійно вчитися в системі професійної освіти, гнучко перейти від шкільної культури навчальної діяльності до культури навчальної діяльності в системі професійної освіти, яка докорінно відрізняється від шкільної. Тут навчальна діяльність має набути системного, послідовного, осмисленого та професійно спрямованого самокерованого характеру [8].

Ми вважаємо, що суб’єктний підхід у навчальному процесі буде сприяти взаємовпливу двох творчих рівноправних його суб’єктів – педагога й учня. У зв’язку з цим система загальної освіти має допомогти стати учню суб’єктом навчальної діяльності чи формувати його навчальну суб’єктність, а система професійної освіти має розвивати культуру навчальної діяльності та сприяти становленню суб’єктом професійної діяльності. Інтегральна мета системи освіти – сприяти, допомогти та стимулювати учневі стати суб’єктом учіння та активної творчої навчально-пізнавальної діяльності, кінцевим результатом якої має бути його системна здатність вчитися протягом всього життя. Важливою передумовою становлення таким суб’єктом є опанування учнем учебною діяльністю, вершиною якої є культура навчальної діяльності. Навчальна діяльність є таким психолого-педагогічним феноменом, який базується на розумінні та сприйнятті суттєвих механізмів взаємовпливу особи, культури та навчальної діяльності, оскільки культура визначає і формує новий зміст навчальної діяльності учня в системі професійної освіти, а навчальна діяльність зумовлює формування, розвиток, генерацію і вдосконалення нових форм культури (насамперед професійної), а вони – професійна культура та культура навчальної діяльності – спільно формують і розвивають творчу особистість майбутнього фахівця в процесі набуття професійної освіти.

«Культура навчальної діяльності є інтегративною діяльнісною характеристикою особистості студента, що передбачає високий рівень розвиненості та взаємодії основних компонентів його навчальної діяльності та забезпечує її цілісність, стимулює його творчий потенціал і відображає системну здатність успіш-

но опанувати професійною компетентністю в контексті сучасної та професійної культури, а також і майбутньої професійної діяльності» [8, с. 37].

Керівна роль у навчальному процесі в системі професійної освіти належала і буде належати педагогічним працівникам як суб'єктам викладання, оскільки професійна освіта неможлива без педагога, з іменем якого пов'язані як успіхи, так і упуцнення системи ПТО. Але він був, є і буде ведучою постаттю у навчальному процесі, у тому числі й дистанційній формі навчання, бо він організовує цей процес, визначає цілі, завдання, зміст, основні форми, засоби, методи, технології навчальної діяльності учнів, організовує їх пізнавально-практичну діяльність і керує нею. Важливим є те, що він демонструє прийоми практичних професійних дій, розвиває мотивацію майбутньої професійної діяльності, надає навчальній діяльності учнів позитивно емоційного забарвлення. Безумовно, він перевіряє, контролює, корегує, регулює процес навчання, оцінює результати учіння та навчальної діяльності учнів. Але, це не означає безсуб'єктність учня в навчальній діяльності, а означає партнерську взаємодіє творчих суб'єктів – учня та педагога.

Відповідно, виникає запитання *“Що означає суб'єкт навчальної діяльності щодо учня?”* За М.С.Каганом, вихідною характеристикою суб'єкта, головною його ознакою є активність на противагу пасивності об'єкта. Наступна характеристика – це свідомий і самосвідомий характер його активності, а підсумкова характеристика – це його унікальність [5, с. 91-97], а ми додаємо – самостійність, продуктивність і автономність в навчальній діяльності. Кожен учень спроможний, практично, стати суб'єктом власного учіння та навчальної діяльності. Його перетворення на суб'єкта є ніщо інше, як процес професійного виховання, навчання та розвитку, цілеспрямованого формування професійно важливих і розвиток особистісних якостей, прилучення до специфічного професійного середовища та допомога в становленні суб'єктом майбутньої професійної діяльності.

Для цього навчальний процес у системі ПТО повинен мати особистісну, суб'єктну та професійну спрямованість, що передбачає реалізацію таких виховних ідей і принципів: ідею розвитку особистості, формування суб'єкта професійної діяльності, чи принцип суб'єктної та професійної спрямованості виховання й освіти в системі ПТО; принцип залучення до професійного середовища та сприяння професійній соціалізації учнів як майбутніх фахівців; ідею олюднення взаємин між учнями та педагогами як основи формування демократичної особистості майбутнього фахівця; принцип реалізації вимог індивідуального та диференційованого підходів; принцип природовідповідності навчання і виховання для актуалізації природної суб'єктності кожної особи, стимулювання суб'єктної поведінки та ін.

Суб'єктом учіння є кожен учень у системі ПТО, який потенційно має свідомість і самосвідомість, є носієм предметно-практичної діяльності, професійного пізнання та становлення, чия активна діяльність має чітко спрямовану професійну орієнтованість і направлена на становлення суб'єктом професійної діяльності. Основним інтегральним показником суб'єктності учня в навчальній

діяльності є його навчальна суб'єктність, яка поступово становиться професійною суб'єктністю, особливо в процесі здійснення квазіпрофесійної діяльності. Ми вважаємо, що кожен учень практично здатний стати суб'єктом навчальної діяльності. Для цього він має, на нашу думку, виступати як особистість, учень і майбутній фахівець, намагатися актуалізувати свою соціальну суб'єктність у навчальній діяльності та цілеспрямовано формувати професійну суб'єктність, тобто сприйняти цілі, цінності і смисл майбутньої професійної діяльності. Водночас, кожен учень може стати суб'єктом для самого себе тільки тією мірою, якою вона стала ним для інших, а інші є суб'єктами для нього. Тут особливо проявляються психологічні механізми суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчальному процесі між педагогами та учнями, а також, що немаловажно, і між самими учнями. Достатньо високу роль у формуванні таких взаємин має суб'єктний ний фактор, тобто педагогічна та професійна майстерність педагогічних працівників. Залишається своєчасною та актуальною думка *К. Ушинського* про те, що у вихованні все має ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки із живого джерела людської особистості. Ніякі статuti та програми, ніякий штучний організм, як би він добре не був осмислений, не може заступити особистість у вихованні. Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця істинне виховання, яке проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер.

Бути суб'єктом для учня означає його перетворення із пасивної істоти в активну, тобто ініціатора власних навчально-пізнавальних дій і зацікавленого учасника їх здійснення. Встановлення таких взаємин означає в процесі навчання означає, що в центр уваги процесу навчання ставиться учень насамперед не як об'єкт навчання, а як його творчий суб'єкт, який стає зацікавленим, активним і повноправним учасником процесу навчання в системі ПТО.

Особливо ця проблема становиться актуальною в дистанційній формі організації професійної підготовки майбутніх фахівців, коли у контексті гуманістичної ідеї освіти слід підняти проблему *«олюднення Людини» у сфері професійної освіти*, тому що **смислом і ціллю освіти**, – на думку *І. Зязюна*, – є Людина у постійному (впродовж життя) розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин із собою та іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного [2].

Застосування засобів і технологій дистанційного навчання суттєво змінює традиційні форми взаємодії педагогів і учнів, формуються нові моделі їх взаємодії. Але суттєвим аспектом є те, що основним суб'єктом у дистанційній формі набуття професійної освіти є учень та основна форма його навчальної діяльності – цілеспрямована та контрольована самостійна робота. Он может вчитися за індивідуальним графіком, використовуючи заздалегідь отримані або доставлені згідно зі заявкою за допомогою комп'ютерної мережі комплекти цифрових освітніх ресурсів, маючи можливість контактувати з педагогом за допомогою технічних засобів – телефону, електронної пошти та ін. Наступний суттєвий аспект – інтен-

сивність, швидкість, час занять «дистанційний учень» визначає сам, регулює самостійно, визначає індивідуальний темп опанування навчального матеріалу. Отже, він повністю автономний у своїй навчальній діяльності, що й є інтегральним показником його навчальної суб'єктності в системі ПТО.

Наступний потенціал засобів і технологій дистанційного навчання – це можливість найбільш здібним учням додатково отримувати знання, користуватися електронними джерелами навчальної інформації, можливість самоконтролю ступеня опанування навчального матеріалу. Наприклад, дистанційне управління певними моделями технологічних машин дає можливість учням краще підготуватися до лабораторних і практичних занять, до роботи з певними аналогами, які встановлені в навчальній лабораторії.

Отже, можливості використання у навчально-виробничому процесі ПТНЗ засобів і технологій дистанційного навчання необмежені. Головне – це суб'єктність як учнів, так і педагогів, від творчої ініціативності яких залежить успіх їх застосування. Їх сьогодні можна використовувати, практично, на кожному занятті. Але суттєвий аспект – це наявність активної міжсуб'єктної взаємодії між педагогами та учнями, оскільки в протилежному випадку ефект їх застосування буде невисоким і невиправданим. Форма їх використання при денній формі навчання майбутніх фахівців називається змішаним навчанням (*blending learning*), який об'єднує традиційні підходи та нові можливості дистанційного навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців. Змішане навчання, яке творчо сполучає традиційний та дистанційний форми навчання за допомогою комплексного застосування засобів ІКТ, спочатку був зумовлений відсутністю потужних комп'ютерних мереж з великими інформаційними можливостями, до нині знаходить досить широке застосування в багатьох провідних країнах світу, у тому числі й ЄС і США, де містяться потужні Інтернет-технології.

При такому навчанні важливий не сам по собі факт застосування засобів дистанційного навчання, а досягнення виховних, розвивальних і навчальних цілей професійної підготовки майбутніх фахівців. Відповідно, вибір певних засобів ІКТ має бути визначений виключно змістом і методикою вивчення навчального матеріалу, а не тільки технічними та технологічними можливостями ІКТ. Це означає, що в основі вибору засобів і технологій дистанційного навчання мають лежати конкретні завдання, зміст навчального матеріалу та специфіка навчальної дисципліни, характер і необхідність взаємодії між педагогами та учнями. Безумовно, тут потребується велика інформаційна та методична робота педагогів, якісне опрацювання навчального матеріалу, навчально-методичне та організаційно-технологічне забезпечення навчального процесу взагалі та навчальної діяльності кожного окремого учня, зокрема. Необхідно створювати інформаційно-освітні середовища ПТНЗ, адаптувати до них певні засоби ІКТ, залучати мережні технології – Інтернет-технології, веб технології, поштові технології, інтерактивні та інші сучасні технології, які експлуатуються за допомогою локальних і глобальних електронних мереж. Наприклад, одним з таких технологій є кейс-технології, які реалізуються за допомогою структурованого набору електронних

навчально-методичних матеріалів. Наступний варіант – це коли комп'ютерна мережа служить тільки комунікаційним середовищем, який використовується для розміщення відомостей і інформації про учебні програми, плани, семінари, а також про консультації, заліки, іспити тощо.

Отже, діапазон застосування засобів і технологій дистанційного навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців необмежений. Але, існує суттєва передумова їх ефективного та педагогічно доцільного застосування. Це суб'єктність насамперед учнів як суб'єктів навчальної діяльності.

Основними напрямками діяльності педагогів щодо забезпечення суб'єктності учнів у навчальному процесі, особливо в дистанційній формі навчання, мають бути:

1) цілеспрямоване забезпечення міжособистісної навчальної взаємодії у системі «педагог-учень» (суб'єкт викладання – суб'єкт учіння, навчальної діяльності);

2) гуманітаризація змістовного компонента навчального матеріалу, якої можна досягти створенням особистісної та суб'єктної форми змісту в контексті навчальної діяльності та майбутньої професійної діяльності учнів, а також збільшенням у ньому людського виміру, загальнолюдської, національної та професійної видів культури;

3) гуманізація і демократизація методичного компонента навчального процесу, що означає перехід у педагогічній технології від монологу до діалогу, від соціального контролю до розвитку, від управління до самоуправління, стимулювання автономності учнів у навчальній діяльності; гуманізацію «неможливо звести до якихось конкретних технологій чи методів – це цілісна орієнтація, в основі якої перебудова особистісних установок педагога» [3, с. 9-11];

4) встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі «учень – учень», діалогізація процесу навчання шляхом творчого застосування суб'єктно-діяльнісних методів, методик і технологій професійної підготовки: «Спілкування і взаємодія є основними механізмами передачі соціального досвіду, а особистісний характер взаємин найбільше відповідає завданням гуманізації учіння і виховання» [1, с. 11];

5) культурна, професійна і суб'єктна ідентифікація учнів спочатку як суб'єктів навчальної, а згодом і професійної діяльності. Власне самоідентифікація учнів є суттєвим повштокхом до суб'єктної поведінки в професійному середовищі.

Отже, для реалізації цих напрямків необхідно визнати кожного учня особистістю, суб'єктом своєї життєдіяльності та майбутньої професійної діяльності, гуманно ставитися до них і поважати їх суб'єктів буття, їх особисту та суб'єктну позицію та право бути самим собою, допомогти їм соціалізуватися в професійному середовищі майбутньої професійної діяльності, цілеспрямовано виховувати професійно важливі якості, допомогти опанувати основи професійної майстерності, цілеспрямовано формувати культуру навчальної діяльності. Інтегральним результатом буде їх здатність *вчитися, працювати, бути та жити активним життям*. Для цього необхідна творча актуалізація природної

суб'єктності кожного учня у навчальному процесі.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків: часткові методики застосування засобів і технологій дистанційного навчання у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих працівників.

Література

1. Зязюн І.А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 8-13.

2. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С.11-57.

3. Зязюн І.А. Сучасна освіта в контексті гуманістичної філософії // Діалог культур: Україна у новому контексті: філософія освіти. – Львів: Світ. – 1999. – С. 5-12.

4. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навч. посібник / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

5. Каган М.С. Мир общения. – М.: Политиздат, 1988. – 253 с.

6. Рибалка В.В. Особистість як суб'єкт творчої трудової діяльності та професійного становлення // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник. – Київ-Ченстохова, 2000. – С. 267-276.

7. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

8. Ягупов В.В. Студент как субъект учебной деятельности / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Нові технології навчання : [зб. наук. пр. : в 2 ч. / гол. ред. Зайчук В.О.]. — Київ — Вінниця, 2009. — Спеціальний випуск № 58: Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах. — Ч. 1. — С. 32-39.